

ПРОЧЕТЕНО ОТ НАС

Снимка: Симеон Стефанов

Худ. оформление: Мартин Стефанов

„ПРОГРЕСИСТИ И КОНСЕРВАТОРИ. ТЕМПОРАЛНИ МОДЕЛИ В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ОТ КРАЯ НА 40-ТЕ ДО 70-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ ВЕК“¹

Иван Станков

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България

E-mail: stankoviv@abv.bg

PROGRESSIVISTS AND CONSERVATIVISTS. TEMPORAL MODELS IN
BULGARIAN LITERATURE FROM THE END OF THE 1940s TO THE 1970s

Ivan Stankov

University of Veliko Turnovo St Cyril and St. Methodius, Bulgaria

Книгата на Бойко Пенчев се нарежда в една бързо нарастваща през последните петнайсетина години редица от изследвания, посветени на литературата от епохата на българския социализъм. Заедно с общата програма на Департамент „Нова българистика“ на НБУ „Литературата на НРБ“, заедно с още няколко монографии върху периода, трудът на Бойко Пенчев идва да покаже колко несъстоятелна бе литературноисторическата „забравя“ на желязното десетилетие на 50-те години веднага след промените от 1989 г. Монографията потвърждава, че процесите и явленията от изследвания период са сложни за разчитане, систематизиране и осмисляне, както е сложен всеки друг етап от развитието на националната култура.

Убеден съм, че това е книгата на Бойко Пенчев, която в най-пълна степен явява на литературоведската общност неговите изследователски качества. Нека в началото подчертая две специфики на изложението, по-обща сред останалите качества. На първо място, демонстрираната от автора способност да чете отблизо и да вижда от високо. Сред философските, литературноисторическите и литературнотеоретически трасета на мисълта равностойно блестят професионално-читателските и аналитическите

---

¹ Penchev, B. Progresisti i konservatori. Temporalni modeli v balgarskata literatura ot kraja na 40-te do 70-te godini na HH vek. Sofiya: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2023. [Пенчев, Б. Прогресисти и консерватори. Темпорални модели в българската литература от края на 40-те до 70-те години на ХХ век. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2023.]

способности на Бойко Пенчев, следенето под лупа на герои и на фрази от ключово значение за дадена творба. Това се отнася не само до художествените текстове, но и при осмисляне на метатекстовите натрупвания, почти криминологичната страст при уточняване на пътищата при проникване на една или друга идея от руската или европейската теоретична мисъл.

На второ място. Макар при подобна тема селективността и редуцията на художествения материал да е неизбежна, монографията работи с огромно количество конкретни текстове от художествената и критическата практика, без ограничение на жанровете, през поезия, малка и епическа проза, тежки критически и литературноисторически изследвания до малки, но важни статии от литературната периодика, чести връщания към списания и издания от междувоенния период в България и чужбина. И не само за да се уплътни изкуствено времеви шлейф на изследвания период, а за да се подкрепят основните идеи, които отразяват конфликта между прогресистката и консервативната тенденция от изследвания период.

При свръхидеологизацията на културата през социалистическите десетилетия по необходимост са привлечени и политически програмни текстове и такива от политическата практика с конкретна ориентация към творческата дейност. Но всичко е направено премислено и с мяра.

Макар в заглавието да са заявени времеви граници от 40-те до 70-те години на XX век, монографията е съсредоточена най-вече върху двете изправени едно срещу друго десетилетия на 50-те и 60-те, като по-изчистени, по-категорични, а и по-благодарни от гледна точка на разискваните проблеми.

Пред изследването има и едно щастливо предизвикателство. Заето да разисква темпоралните модели през автори, текстове и десетилетия, самото то става конструктор на темпорален модел за литературната процесуалност. Въпреки че в заключителната част авторът отхвърля всеки евентуален опит прогресистко-консервативния модел да бъде буквализиран, опростен и всеобщо употребен, такава съблазън неизбежно ще извира от всеки прочит на книгата и в това, въпреки, няма да има нищо лошо, ако бъде направено с необходимите уговорки. Трудът дава нови естетически имена на двете десетилетия, като ги свързва в причинно-следствена верига, подплатява ги доказателствено с художествени и критически текстове и в крайна сметка ги историзира в жива литературно-историческа картина, която по скромното ми мнение, би изпълнила много успешно и чисто дидактични задачи в университетската, а защо не и в гимназиалната фаза на осмисляне на литературния процес. Двете толкова чуждеещи се

досега десетилетия в този труд са събрани органично в логиката на прогресистко-консервативната конструкция.

В монографията художествените, критическите и философските текстове са органично интегрирани, допълват се, четат се взаимно, обогатяват се, създават си логични или неочаквани контексти и в своята съвкупност изграждат една интригуваща, напрегната и, нека призная, майсторска литературно-историческа проза, през която става видимо тялото на националния литературен процес от 50-те и 60-те години. Обърнати едно срещу друго, десетилетията се виждат много по-ясно. С подобни трудове ще расте самопознанието върху българската култура от втората половина на XX век, а от там и ориентацията в процесите от новия век.

Радвам се на вкарването на високи скорости на Цв. Стоянов, Т. Жечев, Кр. Куюнджигиев, Ст. Илиев, както и на ред други оперативни участници от онова време в лабиринтите на изследването, на финото проследяване на идеите им, инспирирани било от Ницше през Т. Ман, било пряко от Бахтин и съветското литературознание от онези години. „Преименуването“ на „импресионичната критика“ на 60-те, чието досегашно назоваване бе чисто формалистично, прехвърля акцента върху съдържанието и идеите на „консерватизма“. Допълнителни важни нюанси в разбирането за процеса внася и финалният „автохтонизъм“. Удовлетворение имам и от очертаната от Бойко Пенчев голяма роля на писателя Васил Попов в трансформационните процеси през 60-те години. Малко ми липсваше Йордан Вълчев с „Родихме се змейове“, но непълнотата на списъка с автори и произведения е огласена още в началото.

Възхитен съм и от употребата на теоретичния инструментариум, стъпил върху формулираните от Козелек обем на паметта и хоризонт на очакването, както и от чудесната идея за „опространствяването“ на миналото в идеите на консерваторите като опит за заобикаляне и противостоене на свръхтемпорализацията в системата на прогресистите от 50-те. Откъдето и става наложително да се нагази в пространствено-времените характеристики на творби, автори и десетилетия. Както, разбира се, и сполучливите слизания назад в консерватизма от 20-те и 30-те години на века в търсене на генеалогични или типологически сходства между процесите през тези отдалечени десетилетия.

В изследването на Бойко Пенчев няма пукнатини, няма концептуални пропуски и вътрешни противоречия. То изявява всички положителни качества на своя автор:

„ПРОГРЕСИСТИ И КОНСЕРВАТОРИ...“

теоретическа и литературноисторическа височина, свобода и комбинативност при опериране с материала, дълбочина на мисълта, академично остроумие.